

УДК / UDC: 27-31(049.32)
257(049.32)
26-1(049.32)

Теолошки погледи / Theological Views
Година / Volume LVII
Број / Issue 2/2024,
стр. / pp. 285–288.

**Michael F. Bird, *Jesus among the gods:
Early Christology in the Greco-Roman World***

Baylor University Press, Waco, Texas, 2022.

480 стр.; 23cm

ISBN: 978-1-4813-1675-0

Мајкл Ф. Брд (Michael F. Bird) је аустралијски англикански пастор и теолог. Његово поље истраживања тиче се Новог Завета и раног хришћанства. Тренутно је ангажован као професор новозаветних студија на Ридли колеџу у Мелбурну. Брд је аутор више књига које се баве новозаветном теологијом, историјом раног хришћанства и светописамском егзегезом, попут *The New Testament in Its World (Нови Завети унутар својствене светла)* и *The Gospel of the Lord: How the Early Church Wrote the Story of Jesus (Јеванђеље Господње: Како је древна Црква записала Исусову приповест)*.

Последња монографија коју је до сада објавио Брд, носи назив *Jesus among the gods: Early Christology in the Greco-Roman World* (Исус међу боговима: Древ-

на христологија у грчко-римском свету). У овој књизи, Брд детаљно истражује како су први хришћани разумевали Исусову божанску природу у контексту јеврејске и грчко-римске религиозно-културне традиције. Он с једне стране оспорава мишљење одређених академских кругова, који тврде да су онтолошки описи Исуса као личности божанске природе углавном настајали у пост-апостолском периоду, то јест тек у II и III веку под утицајем (нео)платонистичке философије (стр. 4). Са друге стране, Брд тврди да су први хришћани већ од самог почетка користили језик који Исуса описује као божанску личност у највишем смислу те речи (стр. 6).

Књига је подељена на две велике целине: *I Jesus and Ancient Divinity* и *II Jesus and Intermediary*

Figures. Прва целина садржи два поглавља: 1. *Problematizing Jesus' Divinity* и 2. *The Search for Divine Ontology*. У првом поглављу Брд најпре анализира концепте божанства у античком свету, правећи разлику између „апсолутног” божанства – које подразумева вечне и нерођене богове – и „почасног” божанства, које је додељивано људима који су стекли божански статус (стр. 9). Он истиче да су древни хришћани посматрали Господа Исуса Христа у категоријама апсолутног божанства, сматрајући га нествореним и вечним, чиме је он био изједначен са најузвишенијим појмом божанства у грчко-римском свету (стр. 14–21). Ово поглавље аутор закључује идејом да је, још у најранијем периоду, Христово божанство свакако схватано као истинско у односу на верске системе тог периода (стр. 36–40).

У другом поглављу, Брд даље развија идеју свесности (вере) у онтолошку категорију Христовог божанства у древној Цркви, указујући и на супротне ставове различитих истраживача (стр. 42–47). Користећи примере деификације попут Јупитера и/или Зевса, те примењујући их на примере древних царева и ратника (Јулије Цезар и Октавијан Август), аутор указује на то да су они увек посматрани као *made divine* (они који су учињени божанствима) тек након смрт, док је само у хришћанском светона-

зору древне Цркве Господ Исус посматран као Бог од самог зачећа, а и пре (стр. 49–63). Користећи прегршт античких извора попут Плутарха, Сенеке, Херодота, Цицерона, али и хришћанских аутора попут Оригена, Климента Александријског и списа као што су: *Посланица Диоџенешу* и *Epistula Apostolorum*, аутор јасно показује да је већински став грчко-римског света био да се деификација и санктификација могу задобити од богова тек након смрти и да је онтолошки статус Исуса као предвечног Бога био јединствен у античком периоду (57–84).

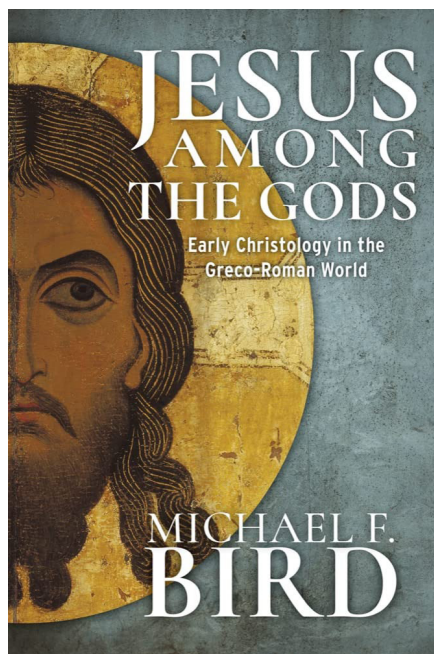
Највећи део књиге, односно њена друга целина посвећена је упоређивању Богочовека Исуса са различитим посредничким фигурама у јудаизму и грчко-римској религији (стр. 87–114). Ова целина садржи три поглавља: 1. *Putting Jesus in His Place*, 2. *Jesus and the “In-Betweeners”* и 3. *Setting Jesus apart from Demiurges, Deities, Daemons, and Divi*. У првом поглављу аутор даје приказе досадашњих истраживања по питању односа Исуса са посредничким фигурама у античком свету (стр. 88–114). Он закључује да је стара историјско-религијска школа прилично једнострано посматрала ову тему, тврдећи да је Исус углавном копија одређених личности и фигура (стр. 108–114). У другом поглављу, Брд анализира и са Господом Исусом пореди, бројне посредничке фигуре

сходно одговарајућим изворима, укључујући античку философију, Стари Завет, јеврејске ауторе попут Филона, Нови Завет и ранохришћанске списе (стр. 115–380). Ова свеобухватна анализа

функционише попут неке врсте енциклопедије посредничких бића и концепта, као што су Премудрост, Логос и Демијург (стр. 118–120), потом учења јудејске апокалиптике и говори о арханђелима (стр. 123–140). Аутор овоме придодaje и ставове јеретичких групација које су Исуса доживљавале кроз призму својих учења (стр. 142–273). Брд завршава ово поглавље истичући сличности, као и кључне разлике свих пређашњих концепта у односу на хришћански приказ Богочовека Господа Исуса.

Последње поглавље је у суштини студија која се надовезује на остатак књиге, али може бити посматрана и као засебно дело (стр. 381–411). Аутор у њој доноси три најважнија закључка. У првом, он закључује да је у времену када хришћанство ступа на сцену, Исус на базичном нивоу

посматран као класично божанство какво се сретало у свим религијама, али да је хришћански доживљај кроз павловску, јовановску, игњатијевску и јустиновску традицију, од самих почета-

ка разликовао Господа Исуса у односу на посредничке фигуре грчко-римског света (381–384). Други закључак показује да је Богочовек Исус доживљаван као Творац једнак Богу Оцу, док је већина других фигура постала деификована тек доста касније након

стварања и своје смрти (384–391). У трећем закључку, Брд тврди како благовест Јеванђеља или проповедање науке Господње (kerygmatic aggregate) у оквиру чега верници славе Исуса као предвечног са Оцем, истинског пророка Божијег, који је одбачен, разапет, вређан и на крају васкрсао – без преседана у јудејском и грчко-римском свету. Ни јеврејска нити грчко-римска традиција не би прихватила оваквог Месију, који је уједно и Логос, Премудрост, Анђео Господњи,

Рави, истински Цар јудејски, мученик, страдалник и онај који је васкрсао (стр. 391–398). Господ Исус најранијих хришћана, према мишљењу Брда, није могао бити слављен ни у Другом храму, ни у палати у Риму нити у пророчишту у Делфима, већ само у Цркви (стр. 399). Аутор закључује да, иако постоје паралеле између Богочовека Исуса и других посредничких фигура – попут грчког Херакла, обоготвореног Августа или арханђела – хришћани су од самог почетка сматрали Исуса оним који у потпуности учествује у природи нествореног Бога. Овај закључак подразумева да је рана христологија била суштински онтолошка, односно да је Исусов божански статус био јединствен и ненадмашан у односу на религијске представе тог времена. Брдова студија је веома темељна и изузетно драгоцену, будући да је заснована на великом броју примарних извора, како паганских и јеврејских, тако и хришћанских. Треба нагласити да је Брд готово у истој мери користио и резултате савремених истраживања приликом настанка наведене моногра-

фије. Његов стил је истовремено учен и приступачан, са дозом интелектуалне живости. Иако су његова хришћанска уверења јасна, понекад и фундаменталистички настројена, књига није писана у апологетске сврхе, већ представља уравнотежен, научан и аргументован допринос у областима истраживања ране христологије и новозаветне теологије.

Лука Г. Лукић,
Универзитет у Београду,
Православни богословски
факултет
(lukaqlukic@gmail.com)

□